

Jag föreställer mig att den stora och brännande frågan i alla de nordiska länderna är, hur man skall kunna tillgodose de enskilda och allmänna intressen som tystnadsplikterna skall främja utan att hindra en nödvändig eller nyttig debatt i allmänna angelägenheter. Utan att ha genomfört någon rättssociologisk undersökning tror jag mig kunna säga att felstegen här i Sverige har varit ganska få. Troligen har tjänstemännen i allmänhet hanterat sin stora frihet med omdöme och med omtanke om de enskilda individer som skulle kunna drabbas (i den mån tjänstemännen är medvetna om denna frihet).

Säkerligen har också både radio och TV och tidningarna med relativt sett få undantag visat hänsyn till enskilda och i huvudsak begagnat den vida tillgången till hemliga uppgifter mest som underlag för att bedöma om det finns något att kritisera. Friheten att lämna meddelanden för publicering kan i så fall ha tjänat till att förebygga en snedvriden publicitet och därmed ha varit till nytta för de enskilda. Några års verksamhet inom Pressens opinionsnämnd har givit mig intrycket att tidningarnas felsteg inte så ofta består i att de publicerar hemliga uppgifter om enskilda utan mera i att de är partiska i sina reportage och inte låter de omtalade personerna komma till tals vid rätt tidpunkt eller på riktigt sätt. Jag vågar tro att vi, inte minst på det sociala området, skulle kunna få en korrektare och mindre skadebringande rapportering i tidningarna, om det bleve möjligt för tjänstemännen att ge tidningarna en fylligare information även om sådana personliga förhållanden som de nu är förhindrade att meddela. Socialvården är nämligen ett av de områden där tystnadsplikten har ansetts vara så viktig att den i allmänhet har företrädare framför principen om ansvarsfrihet för uppgiftslämnare.

För att en sista gång erinra om det historiska perspektivet: En präst kan även nu straffas för brott mot bikthemligheten, låt vara inte med dödsstraff, även om han eller hon låter de förtroliga uppgifterna gå ut genom pressen. Hur det skulle ha gått för en modern Monaldesco finns det inte så stor anledning att fundera över. Det är inte troligt att det finns några planer att föra in någon annan stat under den svenska kronan.

Erik Holmberg

Noter

- ¹ Korreferentinlägg vid 29:e nordiska juristmötet i Stockholm 1981.
- ² Lars Lundgaard är amtsocialdirektör i Esbjerg. Hans referat och debatten i sin helhet kommer att publiceras i tryck tillsammans med övriga handlingar från juristmötet.

Fassbinder och nazismen

Rainer Werner Fassbinder har sedan debuten med filmen *Kärlek* är kallare än döden, blivit föremål för kritiska kommentarer, inte minst för hans fräna attacker mot den tyska småborgerligheten. I Berlin Alexanderplatz, som bygger på en roman av läkaren och författaren Alfred Döblin, diskuterar Fassbinder nazismens rötter och ursprung. Och i filmen *Lili Marleen* fortsätter Fassbinder sin retrospektiva analys av den nationalsocialistiska ideologin.

Berlin Alexanderplatz har en mörk bakgrund och följer inte helt Döblins förlaga. Men den är mästertlig i sin förmåga att spegla livet i 20-tals depressionens Tyskland och är i sin mångtydiga och djupt fascinerande tolkning av Franz Biberkopfs, Fassbinders och Döblins andra jag, en av de främsta karaktärsstudier, som gjorts.

Berlin Alexanderplatz har haft oerhört inflytande på Fassbinders personliga liv. Det är ingen slump att huvudpersonen i hans första film *Kärlek* är kallare än döden, heter Franz och den ledande gestalten i Fassbinders *Friheten* nävrätt kallas Franz Biberkopf. Fassbinder har själv menat, att Döblins Franz är en bild av honom själv; hans ensamhet och förtvivlan, därför är det högst troligt, att Franz Biberkopf är mer Fassbinder än Döblin. Det kommer speciellt fram i Franz Biberkopfs förhållande till smågangstern Reinhold, där Fassbinder betonar relationens homosexuella karaktär. Det är en vänskap, som inte kan förklaras i andra termer än att Biberkopf är kär i Reinhold. Han förlåter alla oförrätter och accepterar till och med att denne knuffar Franz ur en bil så att han förlorar sin ena arm. I finalen lyckas Reinhold locka med sig Franz älskade Mieke ut i skogen, där han försöker vinna henne. Efter flera närmanden, där Mieke tillbakavisar Reinhold, dödar han henne. Franz och Reinhold är varandras motsatser och Reinhold förklarar, att han inte bryr sig om Franz. Men hans handlingar visar annorlunda. Reinhold är en mycket *störd* människa som inte kan älska någon kvinna, eftersom han är oförmögen att – känna. Franz kan såväl erfa som tycka om andra människor. Först i slutscenerna bekräftas Reinholds falska identitet, så det framkommer att han finner störst gemenskap hos homosexuella – hela hans tidigare känslö- och värdegemenskap med andra människor (läs kvinnor) har utslutande byggt på regressioner och flykt från verkligheten.

Berlin Alexanderplatz är berättelsen om Franz Biberkopf, som lämnar fyraårig vistelse i fängelset. Han har avtjänat stafetten för att han dödat sin festmö Ida. Franz har nu som *enda* ambition att föra ett anständigt liv. Men han misslyckas. Det tyska samhället har inte plats för en fd intern, som dessutom vill vara hederlig. Det är för hög arbetslöshet, brist på pengar, kaotiska för-

hållanden bland Berlins stadsbor i 20-talets Tyskland. Synden florerar, anarkin likaså och de politiska motsättningarna mellan arbetare och medelklassens småborgare skapar ytterligare rubbningar av den inre jämvikten. Under sådana förhållanden blir Franz åter kriminell. Men han försöker avstå från att bli medlem i det förbrytargång, som har andra normer än hans.

På det – politiska planet är Berlin Alexanderplatz en tydlig spegling av dialektiken i Tyskland. Biberkopf har en varm medkänsla för arbetare som kämpar för att alla ska få det bättre och för att detta ”goda” samhälle skall acceptera allas lika värde. Men Biberkopf, som är en politisk oskuld, anar, men begriper ingalunda, att det är just den lilla, plikttrogna människan, som lurats och bedras. Han är därför klugen i sitt *känslomässiga* förhållande till tyska nationen. Alltför mycket av enstöring och individualist kan Franz inte underordna sig kraven från arbetarklassen, men han kan inte heller godkänna de normer, på vilka hela medelklassen vilar.

Biberkopf är i Fassbinders tolkning en udda, kontakt-sökande och djupt ensam människa. Han grubblar över tillvarons gåtor, älskar sina kvinnor med primitiv lusta och bubblar av naiv godtrogenhet. Han är som ett stort barn, som i första avsnittet – hela serien är 14 delar på en speltid av 15 och 1/2 timme – kastas ur moder-skötet, totalt okunnig om den onda och lömska värld han tvingas leva i. Fassbinder poängterar mer än Döblin Biberkopfs oskuld.

Berlin Alexanderplatz är i Fassbinders version Franz Biberkopfs försök att bibehålla och ta vara på det goda och det rena och hela serien är en enda lång resa in mot ljust. I detta fall sker det med tragisk utgång. I finalens surrealistiska dimension, där Biberkopfs självsliv projiceras mot en bakgrund av hela den tyska efterkrigstidens kaos, sammanfattas Fassbinders politiska syn och hans förhållande till den framväxande nazismen. Avsnittets titel är också ”Om ett barns död och en brukbar födsel”. Med det avses, att Biberkopfs barnsligt – anarkistiska lynne anpassats till den politiska verklighetens Tyskland. Då Biberkopf lämnar mentalsjukhuset, får han arbete på en fabrik. Han har lärt sig att arbeta med anda och delar de värderingar, som hela kåren står för. Biberkopf har blivit en manipulerad del av hela det politiska systemet, hjärntvättad att tro på de löften den nazistiska läran predikar.

Berlin Alexanderplatz är en typisk melodram, där känslan leder personerna mot dramatiska höjdpunkter. Våldscener ingår i dramaten och återkommer med jämna mellanrum, alltid med nya undertexter och med varierande innebörder. Det är Fassbinders sätt att förklara, att våldet i *sig* beror på den sociala miljö, där Franz Biberkopf vistas: gangsters, hallickar och prostituerade.

Men Fassbinder drar också växlar på den politiska

oron, nazismen finns här hela tiden i bakgrunden. Bibliska myter, exempelvis offermyten om Isak, som var villig att slakta sin son på Herrrens bud, demonstrerar våldets eviga sociala, politiska och religiösa räckvidd. Våldet föds som regressivt utslag av social förtvivlan, där auktoritära värden påtvingar människan normer hon omöjligen kan följa.

Detta politiska mönster av kontroll och underkastelse återkommer i Fassbinders Lili Marleen, som på ytan kan förefalla som en trivial och enkel melodram, men som på djupplanet åskådliggör den politiska moral, som härskade i Nazityskland. Lale Andersen, som i filmen heter Willie Butenberg, har ett förhållande med den schweiziska juden Rolf Liebermann, i filmen kallad Robert Mendelsson. Willie arbetar och sångerska på en liten bar och Robert är pianist. Han drömmer om att bli berömd och föräldrarna ser helst att han gifter sig ståndmässigt och *judiskt*.

När kriget bryter ut, flyr Robert till Schweiz med hjälp av ett falskt pass, men Willie stannar kvar i Tyskland. Willie har 1938 sjungit in en slager Lili Marleen – som 1941 blir en försäljningsframgång. Nazisterna med Adolf Hitler och Joseph Goebbels i spetsen inser sångens betydelse för att förstärka försvarsviljan inåt och utåt ringa in den gemensamme fienden. I filmens inledning är Willie en ganska vanlig kvinna, som inte har några större förväntningar på social karriär, men under filmens gång förvandlas hon. Willie används som nazistisk galjonsfigur, som får symbolisera nationens yttre lyskraft och elda soldaterna till heroiska krisinsatser.

Som film är Lili Marleen en typisk melodram, i vilken känslor och passioner vävs samman i ett mönster. Fassbinder har alltid återvänt till människor, som är bedrägliga i sina beteenden. Det finns inget att tro på för att människorna är opålitliga och svekfulla. Temat repeteras i Lili Marleen. I tidigare filmer, särskilt i Maria Brauns äktenskap, är det en kvinna som sviker. Hon lämnar sin oskuld för att göra social karriär och är i sin utstuderade cynism ett symboliskt uttryck för den efterkrigsmentalitet, som rått i Tyskland efter andra världskriget. Samhället: (läs staten) utvecklas på bekostnad av den enskilde människan. Det tyska välståndundret har sina givna roller och sina utpekade offer.

Lili Marleen är paradoxal som politisk skildring av en historisk utveckling. Schabolonerna är genomgående grova genom sin onyanserad förenkling i karaktär och i tema. Kritiken mot nazismen känns minst sagt tve tydlig, eftersom Fassbinder på en och samma gång anför kritik mot den auktoritetsmoral, på vilken den nationalsocialistiska idén bygger, och accepterar den. Läran om den ariska rasens renhet och judens ohyggliga svekfullhet betonar Fassbinder *enbart* genom att demonstrera Roberts val av handlingar; flykten till Schweiz, den

egna karriären framför kärleken till Willie, m m. Det, som på ytan kan förefalla skenbart okontroversiellt och naivt förenklat, är på det betydelsebärande planet, kusligt anstötligt.

Lili Marleen är i grund och botten en film för rasrenhet, nationalism och längtan efter en ny och stark fadersfigur. Men den är då också en film mot rasblandning, demokrati och i synnerhet mänsklig svaghet.

Kaj Wickbom

Statskunskapsstudenter från Lund: Arbetsmarknadssituation. Syn på den statsvetenskapliga utbildningen

Vid statsvetenskapliga institutionen i Lund har man nyligen slutfört en undersökning av tidigare studerande, som under åren 1973–80 tog minst 40 poäng (två betyg) i statskunskap. Undersökningen gällde de studerandes arbetsmarknadssituation och yrkesval och deras åsikter om den genomgångna utbildningen. Tanken var att resultatet dels skulle ha ett allmänt informationsvärde, dels skulle kunna vara till hjälp i den långsiktiga utbildningsplaneringen.

Arbetsmarknadsanalys av tidigare statskunskapsstudenter har i Lund tidigare gjorts enbart rörande dem som har gått Linjen för offentlig förvaltning.¹ Resultatet av denna uppföljning har stimulerat tillkomsten av den nya, bredare undersökningen.

Efter varje delkurs får de studerande vid institutionen avge en kursvärdering. Den nu genomförda undersökningen ger – vid sidan av arbetsmarknadsanalysen – en komplettering av resultaten från kursvärderingarna. Den tar fasta på att de studerande i efterhand har ett längre perspektiv och en bredare erfarenhet, när de värderar den tidigare undervisningen.

Urval och metod

Undersökningen skedde genom brevenkäter till dem som samlat minst 40 poäng (två betyg) vid institutionen under tiden 1 sept 1973 till 20 jan 1980. Genom att analysera endast dem med minst 40 poäng fångas de grupper in där statskunskapen utgör en betydande del av utbildningen.

Tidsgränsen bestämdes med utgångspunkt i överväganden om att få en tillräckligt stor undersökningsgrupp, men att inte gå så långt bak i tiden att minnet av statskunskapsstudierna är alltför diffust. Under undersökningsperioden har dock kursplanerna hunnit ändras. De allra senaste terminerna slopades p g a att vi var intresserade främst av de som hunnit ut på arbetsmarknaden.

De studerande på Linjen för offentlig förvaltning ingår ej heller då de redan undersökts.

I den sålunda utvalda målgruppen fanns 229 personer. Av olika skäl kunde vi inte få adresser till 37 av dem. Orsakerna var främst att personerna i fråga utvandrat och att felaktiga eller inkompleta personnummer förekom i institutionens registrering. Detta gällde främst de tidigare "årgångarna".

Av de 192 personer som återstod fick vi svar av 157. Detta utgör en svarsprocent av 81,8 procent. Bortfallet var störst bland utländska studerande. Tolv svarande föredrog att vara anonyma.

Innan vi övergår till resultatredovisning förtjänar att påpekas att uppföljningen har haft begränsade ambitioner p g a ekonomiska och tidsmässiga restriktioner. Som en följd av detta har inte datateknik tagits till hjälp i bearbetning och analys.

Resultatredovisning

Resultaten kommer att redovisas i tre avsnitt. Först kommer en översiktlig beskrivning av de svarande, vilka alternativ de läst, vilka andra ämnen de studerat etc. Därefter kommer avsnitt som tar upp arbetsmarknadssituation respektive utbildningsutvärdering.

Översiktlig beskrivning av de svarande

De svarande består av 157 personer, av vilka 55 stycken har 60 poäng och övriga 102 40 poäng.²

Sammanlagt 24 procent är kvinnor, 31 procent på 40-poängsnivå och 13 procent på 60-poängsnivå.

De studerande har valt alternativ inom grundutbildningen enligt tabell 1.

Tabell 1. Alternativ inom grundutbildningen. (Procent)³

Svensk och jämförande politik	34
Förvaltning	24
Internationell politik	40
Olika alternativ 40 och 60 poäng	1
	99
	N=153

Det vanligaste alternativet var internationell politik. (De kurser som är specifika för de olika alternativen utgör 15 poäng på 40-poängsnivån och 10 poäng på 60-poängsnivå.)

Knappt 30 procent av de med avklarade 40 poäng har påbörjat men ej avslutat 60-poängskursen. I denna siffra ingår då både de som ej hunnit avsluta studierna och de som "hoppat av" och ej har för avsikt att uppta studierna på nytt.